

BULLETIN OF ECONOMIC THEORY AND ANALYSIS

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/beta>

Osmanlı Para Vakıfları: Yeniçeri Mustafa Beşe Örneği (H.1038/M.1629)

Mehmet YILDIRIM <https://orcid.org/0000-0002-7156-3025>

To cite this article: Yıldırım, M. (2023). Osmanlı Para Vakıfları: Yeniçeri Mustafa Beşe Örneği (H.1038/M.1629). *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 8(1), 27-42.

Received: 19 Jan 2023

Accepted: 21 Apr 2023

Published online: 30 June 2023

©All right reserved

Bulletin of Economic Theory and Analysis

Volume 8, Issue 1, pp. 27-42, 2023

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/beta>

Original Article / Araştırma Makalesi

Received / Alınma: 19.01.2023 Accepted / Kabul: 21.04.2023

Osmanlı Para Vakıfları: Yeniçeri Mustafa Beşe Örneği (H.1038/M.1629)

Mehmet YILDIRIM^a

^a Dr., Bağımsız Araştırmacı, İstanbul, TÜRKİYE

<https://orcid.org/0000-0002-7156-3025>

ÖZ

Bu alışmada, İstanbul Şer'iyeye Sicillerinde bulunan ve 1 No'lu Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği defterinde tespit edilen Yeniçeri On Dördüncü Ağa Bölüğü korucularından Mustafa Beşe'ye ait iki farklı para vakfının vakfiyeleri analiz edilmiştir. Söz konusu iki vakfın aynı kişi tarafından aynı yılda ancak birer ay arayla kurulmalarındaki müphemiyet, konuyu araştırmaya değer kılmıştır. Bu çerçevede, bahsi geçen para vakıflarının vakfiyeleri irdelenmiş; benzer ve farklı yönleri tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulardan, Mustafa Beşe'nin Şaban ayında kurduğu ilk vakfın dini hassasiyet ve ahiret inancı dayanağıyla teşekkül edildiği saptanmıştır. Receb ayında kurduğu diğer vakfın ise şahsi îrad sağlama gayesiyle kurulduğu anlaşılmıştır. Bu bulgular, bütün para vakıflarının sadece hayır amacıyla kurulmadığını; bazılarının kişisel gelirin muhafazası amacıyla kurulduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler
Vakıf,
Para Vakfı,
Vakfiye

JEL Kodu
N13, N23, N93

İLETİŐİM Mehmet YILDIRIM, ✉ mehm3tyldrm@gmail.com ✉ İstanbul, TÜRKİYE.

Ottoman Cash Waqfs: The Case of Janissary Mustafa Bese (H.1038/M.1629)

ABSTRACT

In this study, the waqfs of two different cash waqf belonging to Mustafa Bese, one of the guards of the Janissary Fourteenth Aga Division, found in the Istanbul Shar'iyya Registries and identified in the Evkaf-ı Hümayun Inspectorate book No. 1, were analyzed. The ambiguity in the fact that the two waqfs in question were established by the same person, only one month apart in the same year, has made the issue worth investigating decisively. In this context, the waqfiyyas of the mentioned cash waqfs have been examined; similarities and differences have been determined. From the findings obtained, it has been determined that the first waqf established by Mustafa Bese in the month of Shaban was formed on the basis of religious sensitivity and belief in the hereafter. It has been understood that the other foundation he established in Rajab was established with the aim of providing personal income. These findings show that not all cash waqfs are established only for charitable purposes; some of them are established for the purpose of preserving personal income.

Keywords

Waqf,
Cash Waqf,
Waqfiyaa

JEL Classification

N13, N23, N93

1. Giriş

Şer'iyeye sicilleri, Osmanlı iktisat tarihi araştırmalarına ışık tutması bakımından asli kaynak niteliğindedir. Şer'iyeye sicillerinde, Osmanlı vakıflarıyla ilgili çok sayıda belge ve kayıt bulunmaktadır. Bu belgeler arasında pek çok vakfa ait vakfiye yer almaktadır. Vakfedilen menkul veya gayrimenkul gelirlerinin hangi hayır işlerinde kullanılacağı ve ne şekilde yönetileceğinin kaydedildiği vakfiyeler, iktisat tarihi araştırmalarında önemli iktisadi ve içtimai bilgileri içermektedir. Vakıflar bu niteliklerinden dolayı Osmanlı dönemi özelinde yapılan ekonomik, dini, siyasi, hukuki ve toplumsal araştırmalarda çalışma alanı olarak seçilmişlerdir (Yıldırım, 2022).

Osmanlı Devleti'nin iktisadi ve içtimai hayatında önemli rol oynayan vakıflar, günümüz modern devletlerinin yerine getirmekte olduğu birçok kamusal hizmeti ifa etmişlerdir. Osmanlı toplumuna özgün finans müesseseleri olan para vakıfları ise toplumun muhtelif kesimlerinin nakit ihtiyaçlarını karşıladıklarından dolayı ekseriyetle iktisadi faaliyetleriyle ön plana çıkmışlardır. Para vakıflarını diğer vakıflardan ayıran başlıca unsur, vakfedilen mevkufun nakdî varlık olmasıdır (Dumlu, 2015). Para vakıfları, sahip oldukları fonları %10 ile %15 arasında değişen faiz oranlarıyla işletmiş; elde ettikleri gelirleri vakfiyelerde yer alan şartlar doğrultusunda hayır işlerine tahsis etmişlerdir (Semiz, 2016).

Bu bağlamda çalışmanın amacı, Yeniçeri Ocağı'nın On Dördüncü Ağa Bölüğü korucularından olan Mustafa Beşe'ye ait 1629 senesi Receb ve Şaban aylarında kurulan iki ayrı para vakfının farklı ve benzer yönlerini vakfiyelerden hareketle tespit etmektir. Söz konusu iki vakfın aynı kişi tarafından aynı yılda ancak birer ay arayla kurulmalarındaki muamma, konunun araştırılmasını gerekli kılmış; çalışmada durumun mahiyetinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bu çerçevede, Mustafa Beşe'ye ait vakıfların kuruluş amaçları ve ifa ettiği faaliyetler tetkik edilmiştir. Bununla birlikte vakıf sermayelerinin işletme ve gelirlerinin tahsis yöntemleri, vakıflarda istihdam edilenlerin kimlerden oluştuğu ve bu görevlilere yapılan ödemeler irdelenmiştir. Ayrıca ilgili çalışmanın özgün ve güçlü yönlerinden biri, incelenen vakıfların vakfiyelerinin ilk defa bu araştırma vasıtasıyla bir araya getirilip değerlendirilmesi olmuştur.

2. Vakfın Tanımı ve Osmanlı Devleti'ndeki Yeri

Etimolojik olarak *hapsetmek*, *alikoymak*, *durdurmak* anlamlarına gelen vakıf kelimesi; terminolojik açıdan *Menfaati kullara olmak üzere bir malı kendi mülkünden çıkarıp Allah yolunda hapsetmek* şeklinde ifade edilmiştir (Günay, 2012). İslâm Hukuku'ndaki tanımı, *Yararı insanlara ait olmak üzere, bir malı Allah'ın mülkü hükmünde edinme ve edinilmeden habs ve menetmektir.* (Şahin, 1986). Ebû Hanîfe vakfı, *Vakfedenin mülk bir aynı mülkiyetinde tutarak menfaatini fakirlere veya bir hayır cihetine tasadduk etmesi* olarak tanımlamıştır (Akgündüz, 1988). Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed ise vakfı, *Menfaati insanlara ait olmak üzere mülk bir aynı Allah'ın mülkü olarak temlik ve temellükten ebediyen alikoymak* şeklinde tarif etmişlerdir (Aydın, 1999).

İslâmiyet'le birlikte hukuki bir statüye kavuşan vakıflar, VIII. yüzyılın ortalarından XIX. yüzyılın sonuna kadar pek çok Müslüman toplumun iktisadi ve içtimai yapılarında önemli roller üstlenmişlerdir (Köprülü, 1942). İslâm medeniyetinde önemli hayır müesseseleri olarak faaliyetlerini sürdüren vakıflar; cami, mektep, medrese, tekke, zaviye, kütüphane, misafirhane, hastane, çeşme, sebil, hamam, makbere, yol, köprü, kervansaray gibi birçok kamusal hizmet yapılarını finanse etmişlerdir. Vakıflar bu hizmetler vasıtasıyla İslâm şehirlerine hem estetik hem de işlevsellik açıdan önemli katkılar sağlamışlardır (Yediyıldız, 2012).

Osmanlı Devleti kendisinden önce de var olan vakıf müessesesini başarılı bir şekilde sürdürmüş; toplumun iktisadi ve içtimai ihtiyaçları doğrultusunda geliştirmiştir (Güran, 2006). Faaliyet alanlarını genişleterek hizmetlerini sürdüren vakıflar, Osmanlı Devleti'nde zirveye ulaşmış; iktisadi ve içtimai işlevleriyle en önemli müesseselerin başında yer almıştır (Köprülü,

1938). Vakıflar yardımı muhtaç kişilere yemek ve elbise yardımı, bimarhane ve darüşşifa gibi müesseseleri inşa etmesi gibi pek çok faaliyeti yürütmesinin yanı sıra Osmanlı'nın fethettiği topraklarda Türk-İslâm kültürünün yerleşmesine vesile olmuştur. Bu nedenle, Osmanlı devlet idarecileri vakıfları ekseriyetle desteklemişlerdir (Barkan, 1942; Halaçoğlu, 1998; Özcan, 2008).

Osmanlı Devleti'nde toplumsal düzen büyük ölçüde vakıflar tarafından sağlanmıştır. Nitekim *devlet-toplum-fert* ilişkisi açısından vakıflar, yüzyıllarca sosyal barışın ve düzenin sağlanmasında önemli vazifeler üstlenmiştir. Osmanlı Devleti merkezi bütçeden cami, mescit, han, hamam, çeşme gibi sosyal yapı yatırımları gerçekleştirilmemiştir. Çünkü merkezi devlet yönetimi içtimai hizmetlerin vakıflar vasıtasıyla yürütülmesini öngörmüştür. Devletin yapımını finanse ettiği yol, köprü, kale gibi yatırımlar doğrudan askeri amaçlı yapılmıştır (Ünal, 1998).

3. Para Vakıflarının Tanımı ve Tarihçesi

Para vakıfları, sermayelerinin bir kısmı veya tamamı nakdî varlıklardan oluşan müesseselerdir (Mandaville, 1979). Para vakıfları, faizli işlemlerin yasak olduğu Osmanlı iktisadi sisteminde, %10 ile %15 arasında değişen getiri oranlarıyla toplumun finansman ihtiyaçlarını karşılamışlardır (Genç, 2014). Para vakıflarının nakit sermayeleri farklı yöntemlerle işletilmiş; elde edilen gelirler ekseriyetle hayır hizmetlerine harcanmıştır. Nitekim sağlık, eğitim, bayındırlık, dini hizmetler gibi faaliyetlerin bir kısmının para vakıfları tarafından finanse edildiği bilinmektedir. Bunların yanı sıra yoksulların tedavi masraflarını karşılamak, kimsesizlerin cenazelerini kaldırmak, deprem, sel ve yangından etkilenen insanların ihtiyaçlarını karşılamak, fakirlere yardım etmek gibi birçok hayır hizmeti de para vakıfları tarafından karşılanmıştır. Para vakıfları aynı zamanda savaş, doğal afet gibi zor koşulların yaşandığı dönemlerde devlete ekonomik katkılarda bulunmuştur (Türkoğlu, 2003).

Para vakıflarının Osmanlı Devleti'nden önce kurulduğuna dair herhangi bir arşiv belgesine rastlanılmamıştır. Osmanlı ulemasından olan Sofyalı Bâlî Efendi (Ö.960/1553), Kanuni Sultan Süleyman'a yazdığı risalede, para vakıflarının Rumeli'nin fethinden itibaren var olduğunu ve yaklaşık üç yüz yıllık geçmişi olduğunu dile getirmiştir (Keskiöğlu, 1971). Arşiv kaynaklarına göre, Osmanlı Devleti'nde kurulan ilk para vakfı H.826/M.1423 yılında Hacı Muslihiddin (Semmân) bin Halil Vakfı'dır. Edirne'de kurulan bu vakıf için Yağcı Hacı Muslihiddin 10.000 akçe ve Ağaçaşarında bulunan dükkânları vakfetmiştir. Vakfedilen nakit sermayenin yıllık kazancı 1.000 akçe olarak kaydedilmiştir (Korkut ve Bulut, 2017). Buna göre, borçlanma maliyeti

diğer bir ifadeyle vakfın uyguladığı faiz oranı %10 olarak gerçekleşmiştir. Osmanlı padişahları tarafından ilk para vakfi ise Fatih Sultan Mehmet'in Yeniçerilerin et ihtiyacını karşılamak için 24 bin altını vakfetmesiyle kurulmuştur (Tabakoğlu, 1990). Bu bilgiler, para vakıflarının Osmanlı Devleti'ne özgü bir finans müessesesi olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

4. Vakfiyelerin İçerik ve Mahiyetleri

Vakıf konusu açısından önemli bir yere sahip olan vakfiye, *Vakfedilen bir malın hangi hayır işlerinde kullanılacağını ve ne şekilde yönetileceğini gösteren senet* şeklinde tanımlanmıştır. Diğer bir ifadeyle, vakfiye vakfedilme hükümlerini taşıyan ve kadı tarafından vakfın işleyişiyle ilgili tasdik edilen resmî belgedir (Özgüdenli, 2012). Vakfiyeler ayrıca, şahitler önünde düzenlendikten sonra kadı tarafından tescil edilerek kesinleşirdi (Şeker, 1993).

Vakfiyelerin başlangıçta yazılı değil, sözlü olarak hazırlandığı bilinmektedir. Daha sonra sözlü olarak aktarılmasından kaynaklanan bazı durumlar, vakıf kurma şartlarının yazılı olarak kaydedilmesine neden olmuştur. Bu durum, vakfiyenin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Vakfiyelerde; vakfın nerelere harcamalarını yapacağı, uygulayacağı faiz oranı, kimlerin istihdam edileceği ve bunların ücretleri gibi hususlar yer almıştır (Özgüdenli, 2012).

Vakfiyelerin kapsam ve içerikleri farklı olmakla birlikte, ekseriyetle on bölümden oluşmaktaydılar:

Birinci Bölüm: Kadı'nın hukuki durumunun onaylandığı, tescil veya tasdik ibaresinin geçtiği kısımdır.

İkinci Bölüm: Allah'a ve resulüne hamdusenayla başlayan ikinci bölümde; dünyanın fani ve ahiretin edebi olduğunu, vakıf kurmanın önemine ayet ve hadisler vasıtasıyla atıf yapılmaktaydı. Diğer bir ifadeyle, hayır ve hasenat yapmanın faziletleri ifade edilmekteydi.

Üçüncü Bölüm: Vakıf kurucusunun babasının adı, mesleği ikametgâhı gibi kişisel bilgilerin yer aldığı kısımdır.

Dördüncü Bölüm: Vakfedilen malın tarif ve tasvirinin geçtiği kısımdır.

Beşinci Bölüm: Vakfedilen malın miktarı, ne şekilde işletileceği, elde edilecek gelirin nerelere harcanacağı, vakıfta istihdam edilecek görevlilerin ve bunlara hizmetleri karşılığında ödenecek ücret bilgilerinin geçtiği kısımdır.

Altıncı Bölüm: Vakfın kim tarafından yönetileceği, diğer bir ifadeyle mütevellîsinin belirtildiği kısımdır.

Yedinci Bölüm: Vakıf kurucusunun vefatından sonra bile, faaliyetlerinin durdurulmasının hiçbir şekilde mümkün olamayacağını zikredildiği bölümdür. Bunun amacı, vakıf kurucularının varislerinin hiçbir şekilde hak iddia etmemesini sağlamaktır. Diğer bir ifadeyle, vakfın sıhhat ve lüzumuna dair kadı tarafından hükümlerin yer aldığı bölümdür.

Sekizinci Bölüm: Vakfa yönelik olumsuz bir tasarrufun yaşanmaması için kaydedilen beddua bölümüdür. Bu bölümün amacı dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda, vakfiye şartlarının sonsuza kadar uygulanmasının tek çaresi olarak görülmesidir.

Dokuzuncu Bölüm: Vakfiyenin sonunda hicri olarak kuruluş tarihinin yazıldığı kısımdır.

Onuncu Bölüm: Şahitler huzurunda kadı tarafından vakfın tescilinin kaydedildiği bölümdür (Yüksel, 2012).

5. Mustafa Beşe'nin Receb 1038 Tarihli Para Vakfı

Mustafa Beşe b. Abdülmennan ilk vakfını 700 riyal kuruş sermayeyle h.1038, m.1629 Receb ayının ilk günlerinde İstanbul Şeyh Ferhad Mahallesi'nde kurmuştur. Bu vakfın vakfiyesi incelendiğinde, mescit vakfı olduğu görülmüştür. Tescil işlemi için İmam Yusuf Efendi b. Behram mütevellî¹ olarak tayin edilmiştir. Vakfiyede, vakfedilen miktar mütevellî tarafından onu on bir hesabı üzerinden; diğer bir ifadeyle %10 faiz oranıyla istiğlâl² olunması şart koşulmuştur. Bu durum, vakfiyede geçen *Vâkıf-ı mezbûr, meblağ-ı mezkûrun noksansız ziyâdesiz senede ona on bir hesabı üzere istiğlâl edilmesi* ifadesinden anlaşılmıştır (İsam, 2019, v.181a-1).

Bunların yanı sıra vakıftan kredi alan kişilerden ipotek ve kuvvetli rehin alınması istenmiştir. Diğer bir ifadeyle, borç verme işlemlerinde rehin ve kefil şartı aranmıştır. Bu durum *Mu'âmelenin rehn-i kavî veya kefil-i melî ile yapılmasını şart etti* şeklindeki ifadeyle vakfiyede yer almıştır (İsam, 2019, v.181a-1).

¹Mütevellî: Lügatta *başkasının işini gören, dostluk gösteren, bakımını üstlenen* anlamlarına gelen mütevellî; terim olarak *Vakfiye şartları, şer'î hükümler ve mer'î mevzuat çerçevesinde vakfın işlerini idare etmek üzere görevlendirilen kimseye...* denilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Nazif Öztürk, Mütevellî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2006, 32, 217-220.

²İstiğlâl: Kelime olarak *Bir şeyin kâr ve gelirini almak* anlamına gelen istiğlâl; terim olarak *Bir malı vefaen satın alan kimse bunu ya bizzat kullanma veya kiraya vererek hukukî semerelerinden faydalanma hakkına sahip olmaktadır* şeklinde ifade edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Abdülaziz Bayındır, Bey'bi'l-vefâ, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1992, 6, 21.

Vakfiyede paranın %10 faiz oranıyla işletilmesinden elde edilecek gelirin, her gün öğle namazından sonra Kuran'dan bir cüzün vakıf kurucusunun ruhuna hediye edilmesi için üç imam ve bir müezzinin istihdam edilmesi şartı koşulmuş; buna bağlı olarak ücret ödemesinde bulunulacağı ifade edilmiştir. Vakfın imamlarına ve müezzine günlük 3 akçe ödenmesi gerektiği belirtilmiştir (İsam, 2019, v.181a-1).

Vakıf kurucusu başka mescitlerdeki imam ve müezzinlerin de kendisine cüz okumalarını istemiş; bu hizmetlerinin karşılığında kendilerine ücret ödemesi gerektiğini belirtmiştir. Mustafa Beşe'nin vakfiyesinde; her gün öğle namazından sonra Kur'an'dan bir cüz tilâvet etmeleri ve sevabını vakfın kurucusunun ruhuna hediye etmeleri amacıyla Mahmiye-i Mezbûrede Vâki'Lâleli Çeşme Mahallesi'ndeki Ahmed Ağa Mescidi imamına ve müezzinine günlük 3 akçe verilmesi istenmiştir. Ayrıca başka bir caminin imam ve müezzininden de kendisine ücret mukabilinde cüz okumalarını istediği tespit edilmiştir. Bu durum, vakıf kurucularının vefatlarından sonra bile kendilerine hayır yazılacağı inancının vakıfların kurulmasında etkili olduğunu göstermektedir. Vakfiyede, vakfın kendi bünyesinde istihdam edilen görevlilerin ücretleri ödendikten sonra kalan paranın hayır için yoksul insanlara harcanması istenmiştir (İsam, 2019, v.181a-1).

Vakfiyede vakfın tescili *Hâkim, vakfın sıhhat ve lüzumunu câiz gören ulemâ ve müçtehidinin kavillerine uyarak meblağ-ı mezbûrun vakfiyesinin sıhhat ve lüzumuna hükmetti. Bu sûretle tağyîri, tebdîli, tahvîli asla câiz olmayacak şekilde lâzım, sahîh ve müebbed bir vakıf oldu* şeklinde kaydedilmiştir (İsam, 2019, v.181a-1). Buna göre kadı, Osmanlı ulemasının fetvalarından yola çıkarak vakfın sıhhati ve bağlayıcılığı hakkında hüküm vermiş; vakfın tescili h.1038, m.1629 Receb ayının ilk günlerinde tamamlanmıştır. Mustafa Beşe'nin kurduğu bu para vakfiyle ilgili finansal veriler ve harcama kalemleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1

Receb 1038 Tarihli Vakfın Finansal Durumu

Kuruluş Sermayesi	700 riyal kuruş
Faiz Oranı	%10
<i>Harcama Kalemi</i>	<i>Akçe (Günlük)</i>
Mütevelli	3
Câbi	2
Kâtip	1
Mescid-i Mezbûr İmâm	3

Mescid-i Mezbûr İmâm	3
Mescid-i Mezbûr İmâm	3
Mescid-i Mezbûr Müezzîn	3
Mahmiye-i Mezbûrede Ahmed Ağa Mescid-i İmâm	3
Mahmiye-i Mezbûrede Ahmed Ağa Mescid-i Müezzîn	3
Mahmiye-i Mezbûrede Vâki‘Mesih Paşa Câmî-i İmâm	2
Mahmiye-i Mezbûrede Vâki‘Mesih Paşa Câmî-i Müezzîn	2

Kaynak: İSAM, Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği 1, 181a-1 No’lu varaktan derlenmiştir.

Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği 1, 181a-1 numaralı varaktan elde edilen verilerin derlenmesiyle oluşturulan Tablo 1’den, Mustafa Beşe’nin Receb 1038 tarihinde 700 riyal kuruşla kurduğu ilk para vakfının nakdî sermayesini %10 faiz oranıyla işletileceği; vakıfta 11 kişinin farklı statülerde istihdam edileceği ve bunlara toplamda günlük 28 akçe ücret ödeneceği anlaşılmıştır.

6. Mustafa Beşe’nin Şaban 1038 Tarihli Para Vakfı

Mustafa Beşe’nin Şaban h.1038, m.1629 tarihinde 100.000 akçeyle kurduğu ikinci vakfın vakfiyesi incelendiğinde, paranın mütevellî vasıtasıyla onu on bir üzerinden, diğer bir ifadeyle %10 faiz oranıyla istiğlâl olunmasının şart koşulduğu görülmüştür. Bu durum, vakfiyede *Vâkıf-ı mezbûr, meblağ-ı mezkûrun noksansız ziyâdesiz senede ona on bir hesabı üzere istiğlâl edilmesi* ifadesiyle kaydedilmiştir (İsam, 2019, v.181b-1). Vakıftan borç alanların kefil göstermeleri istenmiş ve bu durum *Mu‘âmelenin rehn-i kavî veya kefil-i melî ile yapılması...* ifade edilmiştir (İsam, 2019, v.181b-1). Diğer bir ifadeyle, paranın değerli bir ipotek ve sağlam bir kefil ile kullandırılması istenmiştir.

Vakfiyede dikkat çeken bir husus, paranın hayır amaçlı dağıtım işleminin vakıf kurucusunun ölümünden sonra gerçekleştirilmesi isteğidir. Vakıf kurucusu vakfettiği paradan elde edilecek gelirin ölene kadar kendisine, ölümünden sonra ise Şeyh Ferhad Mescidi’nin kandil, mum ve yağına sarf edilmesi şartı vakfiyede *Hâsıl olan ribhden yevmî üç akçeyi mâdâm ki hayâtda ola evvelâ kendisine, vefâtından sonra üç akçenin Şeyh Ferhad mescidi kandil, mum ve yağına sarf edilmesini şart etti* ifadeleriyle dile getirmiştir (İsam, 2019, v.181b-1). Ayrıca elde edilecek gelirin günlük 3 akçesinin Ahmed Ağa mescidinin kandil, mum ve yağına harcanmasına da şart koşulmuştur. Harcanması gereken giderlerden sonra kalan paranın ise yoksullara dağıtılması istenmiştir. Bu durum, *Kalanı Medîne-i münevvere fukarâsına şart etti* ifadesiyle kaydedilmiştir

(İsam, 2019, v.181b-1). Son olarak kadı, vakfın lüzumlu olduğunu tasdik ettikten sonra mütevellînin huzurunda vakfiyeyi tescil etmiştir. Bu tescil işlemi vakfın vakfiyesinde *Hâkim, vakfın sıhhat ve lüzûmunu câiz gören ulemâ ve müctehidînin kavillerine uyarak meblağ-ı mezbûrun vakfiyyetinin sıhhat ve lüzûmuna hükmetti. Bu sûretle tağyîri, tebdîli, tahvîli asla câiz olmayacak şekilde lâzım, sahîh ve müebbed bir vakıf oldu* ifadesiyle kaydedilmiştir (İsam, 2019, v.181b-1). Burada kadı, vakfi meşru gören dönemin ulemasının beyanlarına dayanarak vakfın bağlayıcı olduğuna ve lüzumuna dair şahitler önünde hüküm vermiştir. Mustafa Beşe'nin kurduğu bu para vakfıyla ilgili finansal veriler ve harcama kalemleri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2

Şaban 1038 Tarihli Vakfın Finansal Durumu

Kuruluş Sermayesi	100.000 akçe
Faiz Oranı	%10
<i>Harcama Kalemi</i>	<i>Akçe (Günlük)</i>
Vefat Edene Kadar Vakıf Kurucusuna	3
Şeyh Ferhad Mescid-i Kandil, Mum ve Yağına (Vefatından sonra)	3
Ahmed Ağa Mescid-i Kandil, Mum ve Yağına (Vefatından sonra)	3

Kaynak: İSAM, Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği 1 ,181b-1 No'lu varaktan derlenmiştir.

Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği 1, 181a-1 numaralı varaktan elde edilen verilerin derlenmesiyle oluşturulan Tablo 2'de görüldüğü üzere, Mustafa Beşe'nin Şaban 1038 tarihinde 100.000 akçeyle kurduğu ikinci para vakfının nakdî sermayesini yine %10 faiz oranıyla işletileceği; ancak elde edilecek gelirin öncelikle kendisine, vefatından sonra ise belirlediği kalemlere tahsis edilmesi şart koşulmuştur.

7. Sonuç

Bu çalışmada, Yeniçeri On Dördüncü Ağa Bölüğü korucularından Mustafa Beşe'ye ait iki farklı para vakfi incelenmiş; yapılan karşılaştırma ve yorumlardan birtakım bulgulara ulaşılmıştır. Öncelikle incelenen para vakıflarının kurucusu olan Mustafa Beşe'nin askeri zümreye mensup olduğu tespit edilmiştir. Mustafa Beşe, Yeniçeri Ocağı'nda ifa ettiği görevi karşılığında merkezi devlet bütçesinden ücret almıştır. Aldığı ücretin yanı sıra ganimet hissesinden elde ettiği gelirleri de kullanarak bu vakıfları kurduğu düşünülmektedir.

Mustafa Beşe'ye ait her iki vakıf 1629 yılında tescil edilmiş; ancak ilk vakfın Receb ayında, diğer vakfın ise Şaban ayında kurulduğu görülmüştür. Mustafa Beşe'ye ait her iki vakfiyenin

yazıları anlaşılır ve sadedir. Her iki vakfiyenin metni duayla başlamış; bedduayla bitmiştir. Vakfedilen meblağın %10 faiz oranıyla işletilerek elde edilecek gelirlerin belirlenen cihetlere sarf edilmesi istenmiştir. Vakıflardan borç para alanlardan rehin istenmesi ve rehin işlemlerinin istiğlâl yöntemiyle uygulanmasının şart koşulduğu görülmektedir.

Mustafa Beşe'nin vakfiyeleri incelendiğinde, ortak bazı kayıtların yanı sıra birtakım farklı şartlarının da olduğu tespit edilmiştir. Receb 1629 tarihli vakfiyesinde; mütevellî, kâtip ve câbinin yanı sıra imam ve müezzinin de istihdam edilmesi şart koşulmuştur. Bu kişilerin istihdam edilmesindeki öncelikli amaç, vakıf faaliyetlerinde devamlılığı sağlamaktır. Bu vazifelilerin vakıfta ifa edecekleri görevleri karşılığında ödenecek ücret miktarları da belirlenmiştir. Bu durum, para vakıflarının istihdam imkânları ve gelir kaynakları yaratmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Aynı vakfiye bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Mustafa Beşe'yi bu vakfi kurmaya yönlendiren temel etkenin dini hassasiyet ve ahiret inancından kaynaklandığı söylenebilir. Bu durum, vakıf kurmanın ölümden sonra bile hayır kazanma yöntemi olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Mustafa Beşe'nin Şaban 1629 tarihli diğer vakfiyesinde, vakfın elde ettiği gelirin belirli bir kısmının ölene kadar kendisine; ölümünden sonra ise Şeyh Ferhad Mescidi'nin kandil, mum ve yağına sarf edilmesini şart koştuğu tespit edilmiştir. Vakfiyede belirtilen bu şart, Mustafa Beşe'nin ikinci para vakfını kurmasındaki asıl amacının ömür boyu şahsi gelir elde etmek olduğu şeklinde yorumlanabilir. Vakfiyede geçen ... *Hasıl olan ribhden yevmî üç akçeyi mâdâm ki hayâtda ola evvelâ kendisine...* ifadesi bu yorumumuzu desteklemektedir. Bu dönemde sürmekte olan Osmanlı-Safevî savaşlarının yol açtığı enflasyona bağlı olarak yaşanan ağır yaşam koşulları, Mustafa Beşe'yi bu yola itmiş olabilir. Bu durum, vakıf kurucularının para vakıflarını sadece hayır amacıyla kurmadığını; bazı durumlarda ticari gelir elde etmek gayesiyle de kurduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Kaynakça

- Akgündüz, A. (1988). *İslâm hukukunda ve Osmanlı tatbikatında vakıf müessesesi*. Türk Tarih Kurumu, 30.
- Aydın, M. A. (1999). *Türk hukuk tarihi*. 3.baskı, Hars Yayıncılık, 253.
- Barkan, Ö. L. (1942). Osmanlı İmparatorluğu'nda bir iskân ve kanalizasyon metodu olarak vakıflar ve temlikler. *Vakıflar Dergisi*, 354.
- Bayındır, A. (1992). *Bey' bi'l-vefâ*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 6, 21.
- Dumlu, E. (2015). XVI. yüzyıl Osmanlı uleması arasında para vakıfları etrafında cereyan eden tartışmalar (ebussuûd, ibn kemal-çivizâde, birgivî). *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 44, 304.
- Genç, M. (2014). Klâsik Osmanlı sosyal-iktisadî sistemi ve vakıflar. *Vakıflar Dergisi*, (42), 17.
- Günay, H. M. (2012). *Vakıf*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 42, 475.
- Güran, T. (2006). *Ekonomik ve mali yönleriyle vakıflar*. Kitabevi, 3.
- Halaçoğlu, Y. (1998). *XVI-XVIII. yüzyıllarda Osmanlılarda devlet teşkilatı ve sosyal yapı*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Keskioğlu, O. (1971). Bulgaristan'da Türk vakıfları ve Bâlî Efendinin vakıf paralar hakkında bir mektubu. *Vakıflar Dergisi*, 9, 92- 94.
- Korkut, C. & Bulut, M. (2017). XV. ve XIX. Yüzyıllar arasında Osmanlı para vakıfları ve modern finans kurumlarının karşılaştırılması. *Adam Akademi*, 7(2), 172.
- Köprülü, M. F. (1938). Vakıf müessesesi ve vakıf vesikalarının tarihî ehemmiyeti. *Vakıflar Dergisi*, (1), 1.
- Köprülü, M. F. (1942). Vakıf müessesesinin hukuki mahiyeti ve tarihî tekâmülü. *Vakıflar Dergisi*, (2), 1.
- Mandaville, J. E. (1979). Usurious piety: the cash waqf controversy in the Ottoman Empire. *International Journal of Middle East Studies*, 10(3), 290.
- Özcan, T. (2008). Osmanlı toplumuna özgü bir finansman modeli para vakıfları. *Çerçeve Dergisi*, 16(48), 125.
- Özgüdenli, O. G. (2012). *Vakfiye*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 42, 465-466.
- Öztürk, N. (2006). *Mütevelli*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 32, 217-220.
- Semiz, Y. (2016). Osmanlı Devleti'nde para vakıfları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 9(1), 94.
- Şahin, M. (1986). Sosyal değişimde vakıfların rolü. *Sosyoloji Konferansları*, 0(21), 231.
- Şeker, M. (1993). Vakfiyelerin Türk kültürü bakımından özellikleri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 8(1),1

- Tabakoğlu, A. (1990). *Türk iktisat tarihi*. Dergâh Yayınları.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul Kadı Sicilleri 45, Evkaf-ı Hümâyûn Müfettişliği 1 Numaralı Sicil (H. 1016-1035 / M. 1608-1626); 181'a-1, 181b-1.
- Türkoğlu, İ. (2013). Osmanlı Devletinde para vakıflarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 189.
- Ünal, M. A. (1998). *Osmanlı müesseseleri tarihi*. Kardelen Kitabevi, 227.
- Yediyıldız, B. (2012). *Vakıf*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 42, 479
- Yıldırım, M. (2022). İstanbul şer'iyye sicillerinde 20 no'lu muhasebe defterine göre para vakıfları (1693-1697). Doktora Tezi, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 1.
- Yüksel, H. (2012). *Vakfiye*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 42, 469.

EXTENDED ABSTRACT

The Shar'iyya registers are the main source in terms of shedding light on Ottoman economic history research. There are a large number of documents and records related to Ottoman waqfs in the Shar'iyya registers. Among these documents, there are many waqfs belonging to the waqfiyya. The waqfiyyas, which record which charitable activities will be used for the securities or real estate income of the waqf and how it will be managed, contain important economic and social information in economic historical research. Because of these qualities, waqfs have been chosen as a field of study for economic, religious, political, legal and social research conducted specifically during the Ottoman period.

The waqfs, which played an important role in the economic and social life of the Ottoman Empire, performed many public services that today's modern states are performing. The waqfs, which gained a legal status with Islam, played important roles in the economic and social structures of many Muslim societies from the middle of the 8th century to end of the 19th century. The waqfs, which continued their activities as important charitable institutions in Islamic civilization, financed many public service structures such as mosques, schools, madrasas, lodges, dervish lodges, libraries, guesthouses, hospitals, fountains, fountains, fountains, baths, makbere, roads, bridges and caravanserais. Through these services, waqfs made significant contributions to Islamic cities in terms of both aesthetics and functionality.

The Ottoman Empire successfully maintained the waqf institution that existed before it and developed it in line with the economic and social needs of the society. Waqfs, which continued their services by expanding their fields of activity, reached their peak in the Ottoman Empire and became one of the most important institutions with their economic and social functions. For this reason, waqfs are mostly supported by Ottoman state administrators.

In the Ottoman Empire, social order was largely maintained by waqfs. As a matter of fact, in terms of the state-society-individual relationship, waqfs undertook important tasks in ensuring social peace and order for centuries. The Ottoman Empire did not make social structure investments such as mosques, masjids, inns, baths and fountains from the central budget. Because the central state administration envisaged that social services would be carried out through waqfs. Investments such as roads, bridges and castles that the state financed the construction of were made directly for military purposes.

Cash waqfs, which emerged as a type of waqf, are institutions whose capital is partially or wholly composed of cash assets. Cash waqfs, which were financial institutions unique to Ottoman society, were mostly characterized by their economic activities as they met the cash needs of various segments of society. In the Ottoman economic system, where interest-bearing transactions were prohibited, cash waqfs met the financing needs of the society with return rates ranging between 10% and 15%. The cash capitals of the cash waqfs were managed through different methods, and the revenues were mostly spent on charitable services. As a matter of fact, it is known that some of the activities such as health, education, public works and religious services were financed by cash waqfs. In addition to these, many other charitable services such as meeting the treatment expenses of the poor, burying the orphans, meeting the needs of people affected by earthquakes, floods and fires, and helping the poor were also provided by cash waqfs. cash waqfs also made economic contributions to the state in times of difficult conditions such as war and natural disasters.

The waqfiyya, which has an important place in terms of the subject of waqf, is defined as a deed showing the charitable purposes for which the endowed property will be used and how it will be managed. In other words, a waqfiyya is an official document that carries the provisions of the endowment and is approved by the qadi regarding the functioning of the endowment. The waqfiyyas were also finalized by being registered by the qadi after being drawn up in front of witnesses. The waqfiyyas included issues such as where the waqf would spend, who would be employed and their salaries, and the interest rate applied.

In light of the relevant information, the aim of this study is to identify the similarities and differences between the two separate cash waqfs of Mustafa Bese, one of the guards of the Fourteenth Ağa Company of the Janissary Corps, established in the months of Rajab and Shaban in 1629. The enigma of the establishment of these two waqfs by the same person in the same year, but one month apart, made it necessary to investigate the issue, and this study aims to reveal the nature of the situation. Within this framework, the waqfs belonging to Mustafa Bese were analyzed in terms of their founding purposes and activities. In addition, the methods of operating the waqfs' capital and allocating their revenues, the personnel employed by the waqfs, and the payments made to these officials are analyzed. In addition, one of the unique and powerful aspects of this study is that it is the first time that the waqfs' waqfiyyas have been brought together and evaluated through this research.

In this context, two different cash waqfs belonging to Mustafa Bese, one of the guards of the Janissary Fourteenth Aga Company, were analyzed, and a number of findings were obtained from the comparisons and interpretations made. First of all, it has been determined that Mustafa Bese, the founder of the cash waqfs analyzed, belonged to the military caste. Mustafa Bese received a salary from the central state budget in return for his duty in the Janissary Corps. It is thought that he established these foundations by using the revenues he received from the booty shares in addition to the wages he received.

Both waqfs of Mustafa Bese were registered in 1629; however, the first waqf was established in the month of Rajab and the other in the month of Sha'ban. The writings of both waqfiyyas belonging to Mustafa Bese are clear and simple. The text of both waqfiyyas begins with a prayer and ends with a curse. The waqfiyya was to be operated at 10% interest rate and the revenues were to be spent on the specified areas. It is seen that pledges were required from those who borrowed money from the waqfiyyas and that the pledge transactions were to be carried out with the *istiğlâl* method.

When Mustafa Bese's waqfiyyas are analyzed, it is found that there are some common records as well as some different conditions. In his waqfiyya dated Rajab 1629, it was stipulated that in addition to the trustee, clerk and *cābī*, an imam and muezzin should also be employed. The primary purpose of employing these people was to ensure continuity in the activities of the waqf. The amount of wages to be paid to these officials in return for their duties at the waqf was determined. This shows that cash waqfs played an important role in creating employment opportunities and sources of income. When the same waqfiyya is evaluated as a whole, it can be said that the main factor that led Mustafa Bese to establish this waqf was religious sensitivity and belief in the afterlife. This reveals that establishing a waqf was seen as a way of earning charity even after death.

In Mustafa Bese's other waqfiyya dated Saban 1629, it was found that he stipulated that a certain portion of the income generated by the waqf should be spent on himself until his death and on the oil, candles and oil of the Sheikh Ferhad Masjid after his death. This condition stated in the waqf can be interpreted as Mustafa Bese's main purpose in establishing the second cash waqf was to generate personal income for life. In the waqf, the statement that he was to receive three *aqçî* per day from the resulting *rihb*, firstly for himself if he was still alive, supports this interpretation. The

harsh living conditions due to the inflation caused by the ongoing Ottoman-Safavid wars in this period may have pushed Mustafa Bese to this path. This reveals that the founders of waqfs did not only establish cash waqfs for charitable purposes; in some cases, they also established them to generate commercial income.